

Dr. J. BÖSENDORFER: KAKO JE OSIJEK POSTAO KRALJEVSKI I SLOBODNI GRAD

Turci su poslije haršanjskoga poraza (simbolična slika na glavnom oltaru u crkvi sv. Mihajla) u brzini napustili osječku tvrđu i po svoj je prilici zapalili (tragovi požara na iskopanoj turskoj česmi). Popisna je komisija u tvrđi našla samo 86 kuća. Zajedno sa carskom vojskom grnule su u tvrđu i gomile obrtnika i trgovaca Nijemaca, koji su uskoro tvrđi dali karakter njemačkoga naselja. Tome njemačkom naselju dao je 1690. godine komesar Miglasch privremeno municipalno uređenje. Gornja varoš, odmaknuta od tvrde radi strategijskih razloga, imala je oko 2000 niskih i blatom omazanih kućica. Caraffina komisija, koja je 14. I. 1697. stigla u Osijek, izdala je g. 1698. »Der Stadt u. Vöstung Essegg auch einverleibten Vorstadt Vaross« prvi municipalni statut. Tako je Osijek (tvrđa i gornja varoš) postao komorska varoš (općina), kojom je upravljao sudac (Richter) i vijeće (Stadtrath). I sucu i varošanima stavio je statut u dužnost:

1) »Zur Beförderung der Ehre Gottes eine emsige Beiwohnung des Sonn- und Feyertäglichen Gottesdienstes auch anderen öffentlichen Kirchensolennitäten u. exemplarischen Lebenswandels zu führen, damit die Bürgerschaft ein gutes Beyspiel schöpfe...

2) Kažnjavat će svako bogohuljenje, zabranjivati tajne sastanke, goniti lihvu i naročito paziti da se krišom ne prodavaju monopoli;

3) Sa tvrđavskog i gradskog rajona goniti pogane, Židove, Turke, Grke, cigane i druge heretike;

4) Paziti da se kojekakova klatež ne ugnijezdi u gradu i od vremena do vremena po svojim organima pregledavati kuće;

5) Redovne će magistratske sjednice održavati ponedjeljkom, srijedom i petkom, a vanredno prema potrebi. Sastajat će se bilo u vijećnici bilo u sučevom stanu i nitko ne će sjesti, dok sudac ne zauzme svoje mjesto. Sudac će preko gradskoga s i n d i k a dati referirati »die Rathsmaterien«. Riječ dobiva najprije najstariji. Svi se zaključci stvaraju većinom glasova i unose »pro rei memoria« u p r o t o k o l. Poslije sjednice diže se najprije sudac i onda svi redom po starosti ostavljaju vijećnicu.

6) Vijeće vrši civilnu sudbenost u prvoj instanciji. Nezaovoljna stranka prizivlje na komorsku inspekciju, koja opet presudu šalje »ad ratificandum« d v o r s k o j k o m o r i. »In rebus dubiis« kao i kod svakog proglašenja odredaba grad će zatražiti upute kod komorske inspekcije.

7) Za uredske svoje potrebe ubirat će uobičajene takse na molbe i rješenja.

8) Javno će oglasiti da građani grade dimnjake od cigle. Gradski će komesari sa dimnjačarom svaki mjesec poći od kuće do kuće i razgledati ognjišta i dimnjake.

- 9) Svaki će građanin držati u pripremi lojtre, čaklje (Feuerhacken) i kabao i u slučaju požara staviti se na službu sucu.
- 10) Na ulicama ima da vlada uzorna čistoća i ispred svake kuće ima da bude tarac bilo od cigala, dasaka ili nasutog šljunka.
- 11) Stalni noćobdija ne će samo »bey der Nacht die Stund an gewissen Plätzen ordentlich verrufen, sondern auch von Haus zu Haus fleissig herumgehen, auch beym Tag, wann sich die grossen Sturmwinde erheben, genaues obsicht auf das Feuer zu haben, die Bürger errindern u. verrufen sollen«.
- 12) Gornjovarošani su posvema ravnopravni građani i oni zajedno sa tvrdavcima daju kontribuciju i snose općinske terete. Od toga su izuzeti: a) oci Franjevci, b) kuća tvrđavskog komandanta, c) komorske, komesarske i provincijalne zgrade, d) javne zgrade (publica aedificia).
- 13) Da se izvede jednakost »in contribuendo«, te siromašniji zaštite ispred bogatih, provest će se repartacija »sub praeside« komorskog zastupnika.
- 14) Komora će kontrolirati sav gradski primitak i izdatak.
- 15) Kod odstupanja sučeva račune će njegove ispitati vijeće i poslati ih »ad revidendum et ratificandum« komorskoj inspekciji.
- 16) Porezi, pristojbe i ine daće kao i gradski pečat pohraniti se imaju na sigurnom mjestu. Instrukcije, protokoli i drugi spisi imaju se držati u škrinji (kasi) sa dvije ključanice: jedan će ključ imati sudac, drugi komornik (Stadtkammerer). Izdatke općine podmiruje komornik i o tome vodi »eine absonderliche Rechnung«.
- 17) Zaduženje općine zaključuje »collegialiter« čitav senat i traži ratifikaciju komorske inspekcije.
- 18) »Pro interim« vrijede austrijske mjere i utezi. Tih će se mjera i utega držati mesari, pivari, rakijaši, gostioničari i pekari, koji imaju pecivo providiti svojim znakom, da bi se mogli pozvati na odgovornost bilo da im je pecivo precрно ili im je hljeb premalen. Cijene se određuju prama cijenama žitarica, blaga, vina. Sve će javne lokale od vremena na vrijeme nadgledati gradski komesari.
- 19) Sudac i vijeće vodit će nadzor nad imovinom udovica i sirota te ostavštinama postavljati tutore (Gerhaben), koji će gotov novac davati na interes i sve točno uručiti pupilu do punoljetnosti uz točan obračun.
- 20) Bez komorine dozvole nitko se ne može primiti među građane.
- 21) Nijedan se vijećnik ne smije udaljiti iz grada na 2—3 tjedna bez dozvole sučeve.
- 22) Sudac će na sjednice pozvati sve vijećnike. Treba li kojega vijećnika isključiti, javit će to komori.
- 23) Vijećnik ima biti točno upućen u sve instrukcije i stoga će se jedamput u mjesecu one ponovo pročitati u jednom i drugom jeziku.
- 24) Vanjsko će vijeće (der äussere Rath), koje broji 8 članova, paziti, da se kod investicija ne dogode nepravde; kod novčanih će stvari kao i kod godišnjih obračuna oni biti uvijek nazočni.
- 25) Magistrat (napose sudac i komornik) će na izmaku svake godine poći u komorsku inspekciju, položiti svoju službu i zatražiti novi izbor. Komora sastavlja trojni predlog. Izbor se vrši u gradskoj vijećnici pod predsjedanjem komorskog izaslanika. Izabrani će otići u »Cameralthaus« na zakletvu. U nutarnje vijeće (innerer Rath) birat će se uvijek

i dva gornjovarošanina, od kojih će jedan biti varoški sudac. On se bira svake godine kao i gradski sudac.

G. 1702. uspjelo je gornjovarošanima da se odcijepi od tvrde i stvore samostalnu općinu. Uz etničke momente — gornjovarošani neprestano ističu da su oni pravi starinici a tvrđavci, ljudi govora njemačkoga, pridošlice — bila je od presudnoga utjecaja i velika udaljenost varoši od tvrde, što je bilo na štetu brzome uredovanju.

Donja varoš, koju su oko 1726. naselili pridošlice »ex altera parte Dravi«, brojčano je porasla 1739., kada su se amo doselili bjezginci Nijemci, Grci i Raci iz Beograda. Sada je i donja varoš postala samostalnom općinom. (1736.)

Kada je 1743.—1745. Slavonijom obilazila Engelshofen-Patačićeva komisija i provodila razgraničenja »paorije« i granice te uređivala slavonske županije, predložila je kraljici Mariji Tereziji ujedinjenje triju osječkih komorskih varoši u jednu gradsku općinu. U povodu toga zatražila je kraljica 23. VIII. 1746. od županije izvještaj »de unione civitatum«. Županija je mandat preko komore uputila općinama, od kojih je svaka 16. IX. 1746. odgovorila instancijom.

Gornja varoš izjavila je ovo: naše naselje leži na tlu stare Murse i ono je najstarije. Nutarnji varoš opasali Turci bedemima i načiniili tvrđu. Prije 15—16 godina nije bilo nikoga u donjoj varoši. Gornja je varoš još za ugarskih kraljeva bila slobodan i kraljevski grad i slobostine su njene pazili i Turci. Ustrajali su u vjeri svojih praotaca i mnogo pomagali Franjevce. Za velikog su rata ne samo sami branili svoju varoš, iako je bila opasana samo dubokim šančevima (Šamačka ulica), nego su se i pješke i na konju borili u carskoj vojsci, a braća, sinovi i kćeri još im danas čame u turskom sužanjstvu. Popisna komisija prisajedinila ih je tvrđi, od koje su se već 1702. odijelili. Za dokazanu vjernost u Rakocijevoj buni podijelio im je kralj Karlo 16. VII. 1713. »fora annuaria«, a palatinskom kolacijom od 13. VIII. 1712. dano im obećanje, da će im varoš biti uvrštena u red kr. i sl. gradova, u kojem će samo katolik moći biti građaninom. Kako im je varoš od tvrde udaljena 212 koračaja a od donje varoši $\frac{3}{4}$ sata, žele i nadalje ostati svoja općina.

»Lieber alleinig in Ruhe u. Frieden verbleiben« — govore tvrđavci — als unter so vielen Haufen... von verschiedener Nation u. Religion mit grossmühselig u. beforchtender Verdeutlichkeit uns zu beladen wünscheten«. Vodeći računa o želji kraljičinoj moglo bi se ujedinjenje prihvatiti samo uz ove uvjete: 1) sud će svake općine održati »vollständige Raitung« i sve svoje spise i dokumente izručiti gradskoj kancelariji (Stadt-Kanzley); 2) sudac će ubuduće biti samo tvrđavac, dok će se vijeće (Rath) sastojati od 2 Nijemca i 1 Hrvata (Illyrier), vanjsko vijeće od 1 Nijemca i 1 Hrvata. Svaka bi varoš birala po 2 člana u nutarnje i vanjsko vijeće. Jedan od vijećnika vršio bi službu varoškoga suca. Šizmatik se ne može nastaniti niti u tvrđi niti u gornjoj varoši i ne može postati niti sudac niti vijećnik. 3) Građaninom može da postane svaki trgovac i obrtnik čestita ponašanja uz platež takse od 5 f te se može nastaniti bilo u tvrđavi bilo u gornjoj varoši. Šizmatici imaju ostati u donjoj varoši. 4) Sve inventure i baštine imadu se raspraviti »von gesanmbten Rath«; 5) varoški će suci vršiti sudbenost »über verhaltende kleine Streitigkeiten« i o njima izvijestiti u prvoj narednoj sjednici, gdje će ih se

unijeti u protokol; 6) svi prihodi unosit će se u gradsku blagajnu (Stadt-Cassa), iz koje će se podmirivati i svi izdaci; jedan će ključ imati gradski, a drugi varoški suci. Kod uređenja poreznih registara kao i kod godišnjih obračuna sastat će se »der innere u. äussere Rath« sa računom vještima ablegatima svih triju općina. 7) Porciju će u varošima ubirati suci i izručiti gradskoj blagajni. 8) Kako u varošima ima dosta građana, koji drže jedva $\frac{1}{2}$ frtalja zemlje ili pako idu na nadnicu, morat će se kontribucija i terestral imućnijima povisiti. 9) Neka se nadalje oporezuju i pivari, a gradu prepusti ubiranje taracovine, mostarine, maltarine i prireza na vino. 10) Prava tvrđavaca imadu ostati netaknuta.

Donja varoš odbija ujedinjenje, »weilen eine so grosse Varosh... wegen immerhin obwaltenden Amtsgeschäften ohne einen stabilirten Richter in loco ohnmöglich subsistiren kann«. Varoš je od tvrde udaljena preko 1900 koraca i pristup je do nje bilo zimi bilo ljeti za kišnih dana radi blata upravo nemoguć.

Tako su sve tri općine jednoglasno otklonile ujedinjenje.

A valja priznati da i nije bio izabran najzgodniji moment. Općine su najme baš u to vrijeme preživljavale tešku ekonomsku krizu.

Po Patačicevoj specifikaciji imala je tvrđava 32 sesije zemlje (oko $274\frac{1}{2}$ jutra oranice) sa 77 gospodarstva. Kako su tvrđavci odreda bili trgovci (38) i obrtnici, izdavali bi oranice u zakup gornjo- i donjovarošanima pače i Retfalčanima. Od sesijâ davali su kontribucije 688 f, terestrala 309 f, akciza 1000 f. Iako ih je Caraffina komisija kao prave građane (cives) na vječna vremena oslobodila svakog podavanja na osječkom mostu, opet se od njih ubire i maltarina i mostarina i taracovina i prirez na vino i tridesetina. Grad je vidno propadao. To se očitovalo i na mnogim trošnim kućama.

Gornja varoš imala je 1745. — 378 kuća sa 359 gospodarstva. Trgovaca bilo je 58 (13 Grka). Imala je $37\frac{1}{2}$ sesije, od čega je obrađeno samo $27\frac{1}{4}$ (oko 1480 jutara), dok je ostalo pod vodom. Od toga grunta oteli su im Franjevci i Isusovci, te trgovci tvrđavski Mitar Lekić i Antun Lilčić nešto livadâ. Gone li svoju marvu na ispašu preko Drave, plaćaju ga bulu (gabellam). Kontribucije daju 707 f, zemljarine 410 f, fortifikacije 93 f, akciza 500 f. Ova se golema svota ne može utjerati, jer je za velikoga pomora (kolere) 1741. obolilo i poumiralo 2000 ljudi a od toga 100 kontribuenata. 40 je kuća bilo pretvoreno u bolnicu za okužene. Javni namještenici ne daju ni robote ni straževine ni kvartirine, iako bi morali za sve te dažbine plaćati godišnje 5 f. Iako u ime otkupa od robote grad plaća 93 f, opet lično rade u Zeughausu, popravljaju ceste i nasipe do Belja i Darde, vade panjeve iz Drave, a zimi sijeku led. Dok su prije pivari (braxatores) uplaćivali akciz u gradsku blagajnu, sada ga uplaćuju kod komore. Taj ispad od 560 f moraju rasporezati među građane. Kako su vinogradi zadnjih 15 godina slabo ponijeli, birtaši ga teško nabavljaju i posljedica toga jest, da moraju zatvarati svoje radnje. Otkako je otišla vojska vino se manje troši i birtaši su u brizi, kako će namaknuti akciz. Vino poskupljuje »gabella, portorium, tricesima et census straturae lapideae«. Marvu im uništava podvoz, što ga u svako doba moraju davati i vojnim i civilnim licima. Osim toga otimlju im grunt i tvrđavsko zapovjedništvo i fortifikaciona direkcija pomičući palisade prama gornjoj varoši.

Donja varoš imala je 529 gospodarstva (143 njemačka, 169 hrvat-

skih, 137 srpskih). Obrtnika i trgovaca bilo je 133 (poslom se bavilo samo 85). Livada i oranica imali su 56 $\frac{1}{2}$ sesije. Kontribucije dali su 1209 f, fortifikacija 125 f, terestrala 618 f, akciza 700 f, u županijsku domaću blagajnu 217 f. za »fundi extraordinarii« 554 f. Ta se golema svota ne može utjerati, jer su se mnogi varošani radi nesigurnosti ispred hajduka iselili. Dvije sesije oduzela im je tvrđava.

Sve ove jadikovke očiti su dokaz lošeg ekonomskog stanja. Promet i trgovina polegla. U svim se obrtnim granama nagomilavala roba, koja je našla slabu prođu. To dokazuju guste cehovske jadikovke na županiju. Trgovcima nanosili opet štete kaladije, koji su hodali po selima, i kućarci, koji su opet po varošima od kuće do kuće prodavali svoju robu i u van-vašarsko doba.

Kako da protumačimo taj nagli zastoj i ekonomsko opadanje Osijeka?

Dok su Slavonijom prolazile carske čete i prodirale dalje na Balkan — to uz male prekide traje od 1683.—1740. — Osijek je bio glavna operaciona baza i koncentraciona tačka svih vojna. Nagomilan vojskom, koja je dobar konzument svih produkata, Osijek je lako sticao novac. U grad grnuli stranci iz bliza i daleka i broj se cehova množio a broj trgovaca rasao. Od 1740.—1763. situacija se stubokom izmijenila. Austrija je svoja bojišta prenijela u Italiju, Belgiju, Češku i Njemačku. Vojska je iz Slavonije otišla i godinama se nije vraćala. Kontribucije se strogo utjeruju i svi se produkti kupuju uz limitirane cijene. Novac iz zemlje izlazi. Dakako da u ovakovim prilikama cehovski purgari stradavaju. Ovo se stradavanje produžuje sve do ere cara Josipa II., koji je opet skrenuo svoje poglede na jug. Tim časom započela je nova faza u razvoju Osijeka. Posredstvom novosagrađene ceste (1772.—1777.) car je otvorio redovni vojnički i ekonomski put na Balkan. Položen nekako po sredini puta od Beča na Carigrad, Osijek je postao važnom transitnom stanicom za promet sa Orijentom i Osječani su dobro znali iskoristiti dalekosežne ekonomske konjunktore i osječka je cehovska roba sticala velika područja na Balkanu. Grad se bogatio i porasao u blagostanju još više onda, kada je carskim dekretom od 2. XII. 1786. ujedinjen u jednu općinu. Sada se u Osječana porodila ambicija da svoj grad sasvim liše tutorstva komore i uvrste u red kr. i slob. gradova.

U tom pravcu poduzimani su koraci već g. 1799. No tek g. 1807. uznapredovala je stvar utoliko, da je 9. IX. 1807. kr. komesar i župan Josip grof Maylath sa izaslanicima grada održao prvu konferenciju. Poslije ne pune dvije godine potpisao je konačno car Franjo II. 24. III. 1809. diplom, kojim se Osijek uvrštava u red kr. i slobodnih gradova uz obvezu da u ime otkupa isplati kr. fisku svotu od 183.723'20 f.

Inauguralnim diplomom podijeljena su gradu ova prava:

1) Ima pravo da se posluži svim pravima i slobodnostima, običajima i zakonima slobodnih gradova; imat će sijelo i glas na drž. saboru, kamo će se pozvati kralj. pismom, dok će na sabor hrv. slav. dalm. dolaziti po običaju zemlje. Zemaljski gospodar bit će mu samo zakonito okrunjeni kralj.

2) Magistrat i građanstvo smatra se pravim i nedvojbenim plemićem sa svim plemićkim prerogativama. Roba njihova i uvezena i izvezena u nasljedne zemlje prosta je od tridesetine, dok je pojedinac građanin providen gradskom putnicom oslobođen maltarine i carine.

3) Kontribuciju i dietalne takse plaća po broju svojih porta. Kontribuciju i gradske namete plaća svatko (osim plemića i vojnika), kogod na teritoriju grada drži grunt i uživa gradske pogodnosti. Svi oni spadaju pod jurisdikciju grada. Od toga se izuzimaju posjednici privilegovanih gruntova, grunтови plemića, grunți potrebni županiji, vojsci, tvrđavi, solari, svilari te grunt na tvrđavskoj pijaci, što je podijeljen biskupu Mandiću za rezidenciju; nadalje grunți župnika i svećenika, škola, odgojilišta. Svi će ovi grunтови u gradskoj gruntovnici biti uneseni kao slobodni i oni ne potpadaju ni pod gradsku jurisdikciju niti pod udar javnih i gradskih nameta.

U koliko bi vojska, erar i javne zgrade ustrebale zemljišta za proširenje, grad će im to odstupiti i ono će biti prosto od kontribucije. Pravo izvlastbe pripada gradu. Kod izvlastbe privatnog grunta ima se najprije pokušati nagodba; ne uspije li, pristupa se dozvolom viših sudova procjeni. Prestane li koji grunt služiti fisku ili eraru, pada on gradu.

4) Nad svojim teritorijem općina ima vlasteosko pravo (Grundrecht) i to: pravo točiti vino, pivo i rakiju, kopati ciglu, kod svake kupoprodaje ubirati laudemij od 2 kr. po forinti, ubirati pijacovinu, mjestovinu, pristojbe do apoteke, streljane, kupke, kazališta, plesaone, ribolova, lova i aukupija itd.

5) Grad bira suca i 6 senatora, od kojih će jedan vršiti službu gradskog kapetana. Trojica moraju biti vješti domaćim zakonima. Zastupstvo ima 40 lica zajedno sa načelnikom. Glasovanjem imadu se izabrati notari, vice-notar, fiskal, blagajnički protustavnik, koji će zajedno vršiti službu sirotinjskog oca, načelnik, upravitelj vojničkog magazina i svi ostali činovnici i službenici, koji služe doživotno i bez kraljevske se dozvole ne mogu otpustiti iz službe. Restauracija obavlja se svake 3 godine u prisustvu kr. komesara ili bez njega zadnjega decembra po trojnom predlogu. Suspenziju i zapljenu plaće potvrđuje ug. namj. vijeće i ug. dvor. komora; u neodgodivom slučaju pristoji to pravo i magistratu, ali uz naknadno odobrenje pomenutih instancija. Upražnjena mjesta privremeno se popunjuju do nove restauracije.

6) Kriminalnu sudbenost (ius gladii) vrši grad nad zločincima na svom teritoriju. Sud ima da podigne stup sramote (Pranger) i stratište, čime će se moći da posluži i županija i vojska. Sva civilna sudbenost pripada gradu.

7) Po patronatskom pravu može da predloži katoličkog župnika, birana od katolika. Župnik ima pravo na desetinu.

8) Vojnička jurisdikcija ograničena je samo na vojnička lica i objekte.

9) U vanrednim zgodama radit će saglasno i tvrđavsko zapovjedništvo i gradska jurisdikcija.

10) Za održavanje reda i poretka grad će podržavati potreban broj pandura, koji će biti pod vodstvom gradskoga kapetana i stražmeštra.

11) Općina će snositi sve javne tereta i davati podvoz i radnike za istovar lađa kod solara uz određenu plaću. Običajni podvoz (Vorspann) ne daje, jer su građani većinom trgovci i zanatlije.

12) Ošastne nekretnine prelaze na grad kao i sve pokretnine iseljenika ili ab intestato umrlih plemića i slobodnjaka, koji su sjedili na gradskom gruntu. Grunți plemića i slobodnjaka, koji su pali pod »nota infidelitatis« ili »crimen lesae Majestatis« padaju po čl. 87:1674. i 62:1715. na fisk, dok baštinici gradskih gruntova potpadaju pod carsko oporezovanje.

13) Gradske kuće vojnih i plemićkih lica snose sve terete i potpadaju pod gradsku jurisdikciju.

14) Stari godišnji sajmovi (Fabijanovo, Đurđevo, Ilinje, Lučinje) sa marvinskim vašarima 4 dana prije i 4 dana poslije kao i sedmične pijace ostaju i dalje na snazi sa tim ograničenjem: padne li sajam na nedjelju ili blagdan, drži se sajam prije ili poslije nedjelje ili blagdane.

15) Općina nadzire mjere i utege i u tu svrhu drži gradsku vagu, kojom će uz određenu pristojbu strankama odvagnuti robu. Vršiti i tržno nadzorništvo.

16) Samo katolik može u gradu sticati nekretnine i stanovati.

17) Limitaciju cijena određuje županija.

18) U ime uzdržavanja mostova i cesta te taraca na pijaci može da grad drži vlastite gostionice te od svakog uvezenog akova vina ubrati 3+3 krajcare uvoznine i taracovine. Vino i rakija uvezena za vlastitu porabu slobodna je od ovoga prireza.

19) Nijedna se kuća ili grunt na teritoriju grada ne može od grada otuđiti.

20) Ni vojska ni komora ni županija ne vrši jurisdikciju na gradskom teritoriju.

21) Bez dozvole grad. jurisdikcije ne može se nijedan građanin apšiti niti mu roba plijeniti. Unutar Ugarske i pridruženih zemalja građanin je prost od plaćanja svake carine, poreza, mitnice, tridesetine, kvartirine bez naloga magistrata.

22) Ispitivanje računa vrši se kao i u ostalim slobodnim gradovima.

23) Bez prethodne dozvole ne može nitko da siječe meso ili toči vino. To se tiče i vojničkih zgrada.

24) Grad će se služiti grbom, kojim se služio kao komorska varoš, samo donekle izmijenjenim. Natpis je *Sigillum liberae regiaeque Civitatis Essegg anno 1809.*

25) Padne li grad pod nevjeru, mogu mu se sva podijeljena prava oduzeti.

Svečana instalacija obavljena je uz velike ceremonije 28. VIII. 1809.

Kako u inauguralnom diplomu nije bila točnije određena kompetencija militara i grada, sazvaio je kr. komesar Maylath na nalog ug. namj. vijeća vojno-civilnu komisiju, koja je pročistila sva sporna pitanja i o tome izdala 3. IX. 1809. protokol.

Po tom protokolu bile su sve erarske zgrade unutar i van tvrde proste od svakog gradskog nameta. Ustanovljeni su vojnički objekti. Prestane li se vojska služiti sa tim objektima, imadu natrag pasti gradu. Ustreba li vojsci proširenje kojega od tih objekata, grad će besplatno ustupiti zemljište. Bez dozvole fortifikacione direkcije ne smije se u tvrđi i na glasiljama sagraditi nikakovo zdanje. Sve grabe oko tvrđave imadu se zasuti. Ceste iz tvrđe u predgrađa izdržavat će grad. Za javne bunare u tvrđi kao i dovodne kanale brinut će se fortifikaciona direkcija. Pošto je grad obvezan čistiti kopitnicu (*Treppelweg*) uz Dravu, to će vojska pokrivši najprije svoju potrebu svu trsku i šaš ustupiti gradu. Vojničko streljište, što je već preblizu kućama, napustit će se, i grad će u sporazumu sa vojskom i županijom sagraditi novo i to izvan donje varoši »in der Gegend des Judenbe-gräbnisplatzes im Dreieck«. Špitalski vrt pred valpovačkim vratima, što ga je grad zatražio, ostaje i nadalje bolnici, samo će se nešto pomaknuti prema klasijama. Glede ubiranja taracovine nije došlo do nagodbe.

Uz ovaj protokol izradena je jedna mapa gradskoga teritorija, koja je imala da posluži kao autentična osnovka kod svih eventualnih sporova. A tih je sporova — međutim — bilo toliko, da su kočili razvitak grada sve do drugog decenija XX. stoljeća.

Rečenu mapu publiciram u svom daljnjem članku pod naslovom: »Sporovi između gradske općine i tvrđavskoga zapovjedništva u Osijeku«.

Résumé. Wie Osijek eine Königliche Freistadt wurde. Nach der am Berge Harsany erlittenen Niederlage verliessen die Türken die Festung Osijek, in der von der bald darauf eingetroffenen Landbeschreibungs-Kommission bloss 86 Häuser vorgefunden wurden. Zugleich mit dem Kaiserlichen Heere strömten zahlreiche deutsche Handwerker u. Kaufleute in die Festung und gaben ihr bald den Charakter einer deutschen Siedelung. Dieser gab der Kommissär Miglasch eine provisorische Municipalverfassung. Die Oberstadt hatte etwa 2000 kleine Lehmhütten. Die am 14. I. 1697. eingetroffene Kommission Caraffas verlist in J. 1698. »Der Stadt u. Vöstung Essegg auch einverleibten Vorstadt Vaross« das erste Municipalstatut, wodurch Osijek (Festung u. Oberstadt) eine Cameralgemeinde wurde. Im J. 1702. gelang es den Oberstädtern, sich von der Festung zu trennen u. eine selbständige Gemeinde zu gründen. Die um 1726. angesiedelte Unterstadt war schon im Jahre 1736. zu einer selbständigen Gemeinde geworden. Die in den Jahren 1743—1745 zwecks Abgrenzung der Militärgrenze von dem Provinziale u. Regelung der slavonischen Komitate Slavonien bereisende Kommission Engelshofen-Patačić schlug der Königin Maria Theresia die Vereinigung der drei Osijeker Kameralgemeinden zu einer Stadtgemeinde vor, worauf die Königin sich vom Komitate »de unione civitatum« Bericht erstatten liess. Alle drei Gemeinden, die daraufhin zur Äusserung hierüber aufgefordert wurden, äusserten sich am 16. IX. 1746. im negativen Sinne, wobei sie Einwendungen meist ökonomischer u. technisch-administrativer, jedoch vereinzelt auch, lokalpatriotischer Natur machten. Für diese abweisende Stellungnahme der drei Gemeinden wird wohl die wirtschaftliche Stagnation der Stadt Osijek zu jener Zeit bestimmend gewesen sein. Als sich aber mit dem Regierungsantritt Josephs II. die Verhältnisse geändert hatten und Osijek wieder zu einer wichtigen, an der durch Joseph II. eröffneten Heeres- u. Handelsstrasse Wien — Konstantinopel liegenden Etapenstation geworden war, da nahm diese Stadt einen mächtigen Aufschwung auf allen Gebieten, um so mehr, als die laut Kaiserlichen Erlasses vom 2. XII. 1786. zu einer einzigen Stadtgemeinde vereinigt wurde. Num regte sich bei den Osijekern der Ehrgeiz, ihre Stadt von der Bevormundung der Kammer zu befreien und unter die Königlichen Freistädte einzureihen. Am 24. III. 1809. unterfertigte Kaiser Franz II. das Diplom, Kraft dessen Osijek zur Königl. Freistadt erhoben wurde. Die feierliche Installation wurde am 28. VIII. 1809. festlich begangen.